

В.Г. Дем'янишин,
Тернопільська академія
народного господарства

Міжбюджетні відносини та бюджетний процес

Механізм збалансування бюджетів потребує постійного маневрування бюджетними коштами шляхом належної організації міжбюджетних відносин, визначальним етапом та причиною існування яких є розподіл доходів і видатків між окремими ланками бюджетної системи. Взаємовідносини між бюджетами дуже складне, багатогранне явище, яке охоплює всі стадії бюджетного процесу. Проявляючись у різних видах, формах та методах, воно потребує глибокого наукового дослідження.

Так, на першій стадії бюджетного процесу, при складанні проєктів бюджету, виникає потреба чіткого розподілу та закріплення окремих видів доходів і видатків за відповідними бюджетами, розробки механізму та визначення обсягів передачі частини доходів із бюджетів вищого рівня до бюджетів нижчого рівня.

Друга і третя стадії бюджетного процесу пов'язані з узаконенням механізму та обсягів бюджетних трансфертів.

На четвертій стадії бюджетного процесу, в умовах виконання бюджетів, міжбюджетні відносини проявляються у всій своїй повноті з використанням усіх їхніх форм і видів (субсидування, бюджетного регулювання, бюджетного кредитування, взаємних розрахунків між бюджетами).

П'ята стадія (заключна) супроводжується завершенням операцій, пов'язаних із міжбюджетними відносинами і оформленням їх результатів у звітності про виконання бюджетів.

У сучасній економічній літературі прийнято розглядати, як правило, механізм міжбюджетних відносин на першій стадії бюджетного процесу, що є не зовсім справедливим, адже при складанні бюджетів неможливо врахувати всі фактори, які можуть вплинути на процес формування дохідної і видаткової частини та на збалансування бюджетів на їх основі. Це, зокрема, зміна законодавства, що впливає на зміну обсягів доходів та видатків, передача платників податків чи розпорядників бюджетних коштів з одного підпорядкування в інше, зміна виробничих показників бюджетних установ у силу об'єктивних причин тощо. У

зв'язку з цим вважаємо за доцільне міжбюджетні взаємовідносини розглядати у взаємозв'язку з бюджетним процесом.

В умовах побудови в Україні правової держави, проведення адміністративної реформи та переходу на ринкові засади господарювання необхідність реформування бюджетного процесу в цілому та міжбюджетних відносин зокрема очевидна, адже як бюджетний процес, так і взаємовідносини між бюджетами станом на сьогоднішній день сформовані на тих же принципах, що в колишньому СРСР. Це негативно впливає на функціонування бюджетної системи України.

Позитивне вирішення вказаних проблем можливе за умови комплексного розв'язання цілого ряду взаємопов'язаних завдань.

До першочергових завдань відносимо чітке розмежування функцій між центральними органами виконавчої влади, місцевими державними адміністраціями та територіальними громадами, розробку відповідних державних нормативів чи стандартів, які б дали можливість визначити обсяг фінансових ресурсів, необхідних для повноцінного виконання таких функцій.

Наступним завданням вважаємо чітке розмежування видатків між окремими ланками бюджетної системи відповідно до функцій органів виконавчої влади і територіальних громад. При цьому слід враховувати, що при делегуванні функцій органами влади вищого рівня нижчому повинні передаватися джерела фінансування видатків.

Важливим завданням є також реформування систем розподілу доходів між окремими бюджетами з таким розрахунком, щоб кожен орган виконавчої влади міг мати достатню кількість і обсяг власних доходів, необхідних для покриття видатків, пов'язаних з виконанням власних повноважень. З цією метою вважаємо за доцільне за Державним бюджетом України закріпити податки на споживання і податок на прибуток підприємств державної форми власності, а всі інші податки передати до місцевих бюджетів.

Звичайно, при шаблонному підході до процесів збалансування всіх бюджетів за рахунок закріплених і власних доходів неможливо забезпечити принцип соціальної справедливості через нерівномірність соціально-економічного розвитку окремих адміністративно-територіальних одиниць і відсутність рівнонапруженості бюджетів. Збалансування бюджетів у цих умовах доцільно, на нашу думку, забезпечувати шляхом запровадження вирівню-

вальних дотацій та більш ефективного використання такого механізму бюджетного регулювання, як процентні відрахування від регулюючих доходів. Вважаємо, що бюджетне дотування у такій формі, яка використовується на даному етапі, не зможе вплинути на позитивне вирішення складних проблем сьогодення. Тому відмовляться від процентних відрахувань не зовсім доцільно. Розвиток і удосконалення механізму бюджетного регулювання за допомогою процентних відрахувань дали б можливість скоротити дотації, які породжують, у першу чергу, бездіяльність місцевих чиновників у пошуках додаткових джерел доходів і корупцію, активізувати зацікавленість органів місцевого самоврядування у розвитку економічної активності, збільшенні доходів свого і одночасно Державного бюджету України.

Реформування міжбюджетних відносин на всіх етапах бюджетного процесу потребує розширення бюджетних прав органів місцевого самоврядування, які б постійно відповідали природі демократичної держави та засадам розвитку місцевого самоврядування. Це стосується, в першу чергу, практичної реалізації положень адміністративної реформи та формування фінансово самодостатньої базової адміністративно-територіальної одиниці – територіальної громади, суттєвого зміцнення власної дохідної бази місцевих бюджетів і створення реальних умов для пошуку додаткових дохідних джерел, забезпечення функціонування місцевих бюджетів на засадах реальної самостійності, реалізації механізму фінансового вирівнювання адміністративно-територіальних одиниць із врахуванням об'єктивних критеріїв. Таким чином, бюджетний процес і міжбюджетні відносини в Україні у результаті їх реформування повинні базуватись на тих же принципах, що і бюджетний устрій в цілому, а саме – на моделі бюджетного унітаризму (як унітарної держави) з поєднанням бюджетної децентралізації.

Позитивне вирішення цих та інших проблем, пов'язаних з реформуванням міжбюджетних відносин у контексті бюджетного процесу, сприятиме, на нашу думку, підвищенню ефективності функціонування бюджетної системи України в цілому.